

O'ZBEKISTONDA TA'LIM-TARBIYA SOHASINI ISLOH QILISHNING PEDAGOGIK JIHLARI

Abdiyev Husan

Yashnobod tumani 77-son
"Nurli maskan" maktab o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada ta'lim-tarbiya islohotining zarurligi va muhimligi haqida bir qator qarashlar yoritib berilgan. Shu bois, ilk o'rta asrlarda Abu Nasr Forobiy, Abu Ali ibn Sino, Abu Rayhon Beruniy, Kaykovus, Ahmad Yugnakiy kabi allomalarning ta'lim - tarbiyaga oid ilmiy fikrlari ochib berilgan. Shuningdek, ta'lim-tarbiya islohotining zarurligi va muhimligi haqida bir qator g'oyalar ilmiy jihatdan tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: ta'lim-tarbiya tizimi, "Ta'lim to'grisidagi"gi Qonun va "Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi", "pedagog" ("bola yetaklovchi"), «Avesto» ta'limoti.

Аннотация: В данной статье освещен ряд мнений о необходимости и важности реформы образования. Поэтому в раннем средневековье раскрылись научные идеи таких учёных, как Абу Наср Фараби, Абу Али ибн Сина, Абу Райхан Беруни, Кайковус, Ахмад Юнгнаки. Также был научно проанализирован ряд представлений о необходимости и важности реформы образования.

Ключевые слова: система образования, Закон «Об образовании» и «Национальная программа подготовки кадров», «педагог» («детский лидер»), учение «Авесты».

O'zbekiston Respublikasida ta'lim sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar jamiyatda sodir bo'layotgan demokratik o'zgarishlar, yangi jamiyat barpo etish yo'lidan dadil etaklovchi, harakatlantiruvchi ichki kuchga aylanmoqda. «Ta'lim-tarbiya tizimini o'zgartirmasdan turib, odamlar ongini, demakki, ularning turmush tarzini ham o'zgartirish mumkin emas»⁵¹- deb ta'kidlaydi O'zbekistonning birinchi Prezidenti I.Karimov. Ta'lim-tarbiya islohotining zarurligi va muhimligi haqida o'zining qator nutqlarida ham qayta-qayta to'xtab o'tadi. 1997 yil Oliy Majlis IX sessiyasida so'zlagan nutqida shu vaqtgacha amalga oshirilgan tadbirlar talabga javob bermayotganligini, eski sho'rolar zamonidan qolgan ta'lim-tarbiya tizimiga xos mafkuraviy qarashlardan va sarqitlardan to'liq qutila olmaganligimiz,

⁵¹ Karimov I.A. Xalqimiz jipsligi - tinchlik va taraqqiyot garovi. Oliy Majlis XII sessiyasidagi ma'ruza // "Ma'rifat" gazetasi, 1998 yil, 29 avgust.

ikkinchidan, o'zgarishlar yuzaki bo'lib, ta'lim-tarbiya va o'quv jarayonlarining tarkibini, bosqichlarini bir-biri bilan uzviy bog'lash, ya'ni uzluksiz ta'lim-tarbiya tizimini tashkil qilish muammolarini yechib bermaganligi, uchinchidan, bizning amaldagi ta'lim-tarbiya tizimimiz bugungi zamonaviy, taraqqiy topgan dalablariga javob bera olmasligi⁵² kabilar ham bu islohotni zarurligini ko'rsatadi. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi IX sessiyasi (1997-yil 29-avgust)da "Ta'lim to'grisidagi"gi Qonun va "Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi" qabul qilindi. Bu qonun hujjatlariga asosan, respublikamizda ta'lim-tarbiya tizimini tubdan o'zgartirish, uni yangi zamon talabi darajasiga ko'tarish, barkamol avlodni tarbiyalab voyaga etkazishning qonuniy asoslari belgilab olindi. Bu borada bir qancha ishlar amalga oshirildi va oshirilmoqda. Ana shu sessiyada O'zbekiston birinchi Prezidenti I.A.Karimov "Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori" mavzusida nutq so'zlab, quyidagi g'oyalarni ilgari surgan edilar:

1. Maktablarning moddiy bazasini mustahkamlash;
2. Bilimli, mahoratli tarbiyachi o'qituvchilarni tayyorlash, ularning hayotiy talablarini qondirish;
3. O'quv jarayoniga tegishli bo'lib boshlang'ich sinflarda va undan keyingi bosqichlarda o'qiyotgan bolalariga qaysi sinfda nimani o'qitish maqsadga muvofiqligini ilmiy nuqtai nazardan asoslash;
4. Boshlang'ich ta'limga ikkinchi darajali ish deb qaramaslik, chunki bolaning dunyoqarashi, didi salohiyati shakllanadigan boshlang'ich sinflariga eng yetuk, eng tajribali murabbiylar biriktirib qo'yilishiga katta e'tibor berish.

Respublikamiz mustaqillikka erishgach ijtimoiy tuzum o'zgardi. Ijtimoiy tuzumning o'zgarishi shu tuzumning maqsadi, vazifalariga mos keladigan va uni amalga oshiradigan kadrlar tayyorlash vazifasini qo'ydi. Demak, ta'lim-tarbiyaning tashkiliy-uslubiy asoslarini yaratish davr talabi bo'lib qoldi. Ana shu davr talabiga muvofiq barkamol avlodni tayyorlab voyaga etkazishning qonuniy asosi bo'lmish "Ta'lim to'grisidagi"gi qonun, "Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi" qabul qilindi.

Pedagogika atamasi qadimiy bo'lib, "bola yetaklovchi" degan ma'noni bildiruvchi grekcha "paydogogos" so'zidan kelib chiqqan. Tarixiy manbalarda ko'rtilishicha, qadimgi Yunonistonda o'z xo'jayinlarining bolalarini sayr qildirgan, ehtiyot qilgan tarbiyachini "pedagog" ("bola yetaklovchi") deb atashgan. Keyinchalik esa bu tushuncha keng ma'noda ishlatilib, maxsus bilimlarni egallagan mutaxassislarga nisbatan qo'llanila

⁵² Karimov I.A. Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. – Toshkent: Sharq, 1998. – B.6.

boshlandi. Shu bilan birga ta'lim-tarbiya ishlari bilan shug'ullanuvchilar kasb-hunar homiylari sifatida ajralib chiqib boshlaydilar. Ularning ta'lim-tarbiya borasidagi faoliyatlari va to'plagan tajribalaridan o'rinli foydalanishlari Pedagogika fanini vujudga kelishiga olib keldi. Mustaqilligimizning dastlabki kunlaridanoq siyosiy, ijtimoiy, madaniy-ma'naviy va ilmiy hayotimizda ko'plab yangiliklar, umumbashariy jarayonlar bilan bog'liq ijobiy o'zgarishlar sodir bo'ldi. Jumladan, «Eng muhimi inson va fuqaroning fikrlash va dunyoqarashi o'zgarishida, siyosiy va ijtimoiy ongi, uning umumiy saviyasi to'xtovsiz o'sib bormoqda»⁵³deb ta'kidlaydi birinchi Prezidenti I.A.Karimov. Pedagogika nafaqat o'zining o'rganuvchi predmeti, balki tarixiy rivojlanishi bilan ham o'ziga xos fandır. «Avesto» ta'limoti, «Qur'oni Karim» sabog'i, Abu Abdulloh Muhammad ibn Ismoil al-Buxoriy (810-970), Abu Iso Muhammad ibn Iso at-Termiziy (824-892) kabi hadis ilmining ulug'lari ta'lim-tarbiya jarayoniga ulkan xissa qo'shib, pedagogikaning shakllanishiga zamin yaratdilar. Ularning pedagogik qarashlari tarixning zarhal sahifalaridan munosib o'rin egalladi.

Ilk o'rta asrlarda Abu Nasr Forobiy (789-950), Abu Ali ibn Sino (980-1037), Abu Rayhon Beruniy (937-1051), Kaykovus (XI asr), Ahmad Yugnakiy (XI asr), Mahmud Qoshg'ariy (XI asr) kabi allomalar ta'lim - tarbiyaga oid dunyoviy fikrlari bilan shuhrat qozondilar. O'zbek badiiy tilining asoschisi, buyuk davlat arbobi Mir Alisher Navoiy o'zining tarbiyaviy ahamiyatga molik bo'lgan noyob asarlari, ilmiy tafakkur va falakiyot ilmi sohasida yetuk dunyoqarash sohibi Mirzo Ulug'bek ma'rifiy qarashlari, Zahiriddin Muhammad Bobur va boshqa adiblar o'zlarining o'lmas ijodiyoti bilan pedagogika taraqqiyotiga salmoqli hissa qo'shdilar. Ovropa faylasuflari Tertullian (160-222), Avgustin (354-430), Akvinat (1225-1274)larning pedagogik ta'limoti muvaffaqiyat qozongan bo'lmasada, rotterdamlik Erazm (1466-1536), Italiyalik Viktorino de Feltre (1378-1446), farangistonlik Fransua Rable (1494- 1553) va Mishel Monten (1533-1592)larning insonparvarlik g'oyalari, ta'lim-tarbiyaga oid qarashlari muhim ahamiyat kasb etdi. Didaktikaning asoschisi, chex olimi Yan Amos Komenskiyning ta'lim tamoyillari, shakllari va uslublari to'g'risidagi ilmiy qarashlari, ingliz faylasufi va pedagogi Jon Lokk (1632-1704)ning «jontelmen tarbiyasi» - tadbirkor va ma'rifatli, ishbilarmon va ziyoli, e'tiqodi kuchli shaxs tarbiyasiga oid taiimoti bugungi kunda ham o'z dolzarbligini yo'qotganicha yo'q. Fransuz ma'rifatparvar mutafakkirlari Deni Didro (1713-1784), K.Gelvetsiy(1715-1771), P. Golbax (1723-1789), Jan Jak Russo (1712-1778)larning demokratik va gumanistik qarashlari, shveytsariyalik olim logann

⁵³ Barkamol avlod orzusi. – Toshkent: «Sharq», 1999. – B.43.

Genrix Pestalotsi (1746-1827)ning o'quvchilarning ma'naviy tarbiyasi va rivojlantiruvchi ta'lim nazariyasi pedagogika sohasini kengaytirdi. Amerikalik olimlar Iogann Fridrix Gerbart (1776-1841), Jon Dyui (1859-1952), Edvard Tomdayk (1874-1949)larning fanga «tarbiyaviy ta'lim», «dars modeli», «rivojlantiruvchi topshiriqlar tizimi», «eksperimental pedagogika», «test usuli» kabi tushunchalarni kiritishlari, noan'anaviy pedagogik ta'limotlari, nemis olimi Fridrix Adolf Disterverg (1790-1886)ning tamoyillari muammolariga qarashli nazariyasi insonlarni hanuzgacha originalligi bilan hayratga soladi. Rus milliy pedagogikasining asoschisi Konstantin Dmitriyevich Ushinskiy (1824-1870)ning o'qitishning xalqchilligi nazariyasi, ulug' yozuvchi, olim, pedagog va tanqidchi Lev Nikolayevich Tolstoy (1828-1910)ning o'qitish jarayonidagi hayotiylik tamoyili ta'lim-tarbiya jarayonida o'ziga xos o'rinni egalladi. Xulosa qilib aytganda, zamonaviy pedagogika ijtimoiy hayot jabhalarida faoliyat ko'rsatayotgan shaxslarni bozor iqtisodiyoti sharoitida raqobatga bardosh bera oladigan, yuksak ongli, mustaqil fikrlay oladigan, xulq-atvori bilan o'zgalarga ibrat bo'ladigan bilimli, komil inson etib tarbiyalashdek muhim masalalarni hal qilishi lozim.